

MOŽNOSTI KNIHOVEN V OBLASTI DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ

Radka Koscelníková, Státní technická knihovna v Praze

Schopnost vyhledávat, vyhodnocovat a využívat informační zdroje je klíčovou dovedností soudobého vzdělávání. Cílem tohoto příspěvku je nastínit situaci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků středních a vyšších odborných škol v oblasti **efektivního využívání odborných informačních zdrojů**. Tato situace není v žádném případě uspokojivá. Z přehledu akreditovaných kurzů pro další vzdělávání dospělých zveřejněných na webových stránkách MŠMT (poslední zde uveřejněný je za rok 2005) vyplývá, že nebyl realizován žádný obecně zaměřený kurz pro práci s odbornými elektronickými zdroji. Existující kurzy se zabývají spíše uplatněním internetu v konkrétních vyučovacích předmětech. Také podle katalogu programů dalšího vzdělávání učitelů nebude v období 2008/2009 žádný podobně zaměřený kurz realizován.

Role knihoven

V této souvislosti se otevírá nové pole působnosti pro veřejné a specializované knihovny, především pak pro knihovny odborné, které vlastní rozsáhlé fondy elektronických zdrojů. Knihovny vysokých škol mají své vlastní fondy elektronických zdrojů a pokrývají tak tematicky požadavky svých studentů. Pro odbornou knihovnu se tím otevírá možnost působnosti na poli středních a vyšších odborných škol. Naučit učitele práci s elektronickými odbornými zdroji se sekundárním dopadem na studenty je jedním z pracovních cílů Státní technické knihovny v budoucích letech. Tato vize vyžaduje především znalost cílových skupin. Za primární cílovou skupinu můžeme považovat učitele středních a vyšších odborných škol, za sekundární pak samotné studenty.

Studenti středních škol

Jací vlastně jsou studenti SŠ a zda vůbec ví, že existují licencované databáze bylo předmětem malého průzkumu, který proběhl v období 12. 12. 2007 – 10.1.2008 na jednom pražském gymnáziu. Průzkumu se zúčastnilo 32 studentů čtvrtého ročníku. Průzkum napomohl k definici cílové skupiny a naznačil, kterým směrem se mohou ubírat další aktivity knihoven. Jedná

se například o pořádání exkurzí a seminářů zaměřené na konkrétní téma a podle požadavků učitelů resp. studentů.

Z průzkumu mimo jiné vyplynulo, že studenti mají přehled o tom, jak vyhledávat informace na internetu, znají Google a Wikipedii. Nicméně nemají povědomí o existenci odborných zdrojů typu databází, tápou ve vysvětlení pojmů databázové centrum, souborný katalog, plnotextové vyhledávání atp. Pro nalezení informací používají nejčastěji jednoduché vyhledávání. **A jejich informační výchova není zaměřena na využívání odborných zdrojů.**

Z průzkumu (ať už jakkoli malého) jasně vyplynulo, že studenti nemají povědomí o existenci licencovaných zdrojů. Knihovna by v tomto směru měla být nápomocna odstranit tuto informační bariéru a snažit se korigovat myšlenku googlizmu. Na odstranění ideje googlizmu se knihovna může podílet například způsobem uvedeným níže v textu. A to i přesto, že hlavní cílovou skupinou jsou rozhodně studenti, které ale není téměř možné oslovit bez spolupráce učitelů. Cílem je proto poskytnout učitelům orientaci v odborných informačních zdrojích, naučit je efektivní práci s nimi a připravit pro ně výukové materiály tak, aby je mohli využívat ve svých hodinách bez časové náročnosti na přípravu.

Učitelé

Nezaměnitelnou a podstatnou roli prostředníka informací směrem ke studentům hrají učitelé. Při zjišťování toho, jací učitelé vlastně jsou, jsme vycházeli především z našich vlastních zkušeností a rozhovorů s nimi. Učitelé jsou rozhodně ochotni učit se novým věcem, mají 100% zájem o obor, mají zvládnutou terminologii a práci s PC, a měli by mít osvojeny alespoň základy rešeršních technik a citování dokumentů. Tedy vše potřebné k tomu, aby byli schopni využívat odborných elektronických zdrojů. Zároveň si musíme být vědomi toho, že učitelé jsou časově vytíženi, a nelze předpokládat, že by se ve svém osobním volnu výrazněji věnovali vzdělávání.

Průzkum

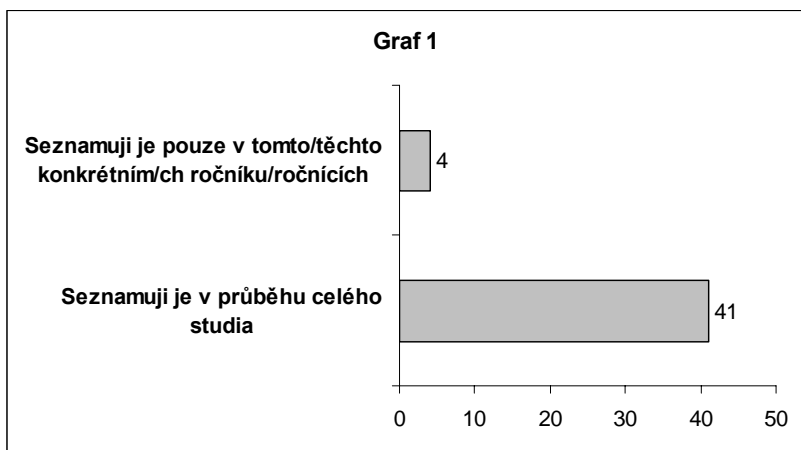
V období 11.2. – 29.2.2008 hledala Státní technická knihovna ve spolupráci s ÚISK odpověď na otázku, jak učitelé pracují s odbornými informacemi. Průzkum se netýkal pouze elektronických zdrojů, ale kladl si za cíl zjistit komplexní využívání odborných zdrojů učiteli.

Bylo osloveno celkem 181 středních a vyšších odborných škol v regionu Praha. Z průzkumu byly vynechány konzervatoře, praktické školy a školy s jiným typem závěrečné zkoušky než maturita. Ohlas na dotazníkový průzkum nebyl příliš velký a důvodů je hned několik. Prvním z důvodů je ten, že průzkum byl prováděn v období, kdy učitelé vyplňovali velké množ-

ství dotazníků zadaných jinými institucemi, např. ministerstvem apod. Druhým důvodem je zřejmě krátký časový horizont trvání celého průzkumu. Nicméně i přes malou účast získala STK cenné zkušenosti, které využije při koncipování dalších kroků v oblasti zlepšování povědomí o elektronických odborných zdrojích, a to jak u učitelů tak i široké veřejnosti.

Průzkumu se zúčastnilo celkem 45 respondentů, z toho 13 respondentů ze středních zdravotnických škol, sedm respondentů z gymnázií (i víceletých), šest respondentů ze středních škol dopravních, čtyři z evangelické akademie a další. Respondenti nejčastěji vyučovali informační technologie, a to v 16 případech, chemii ve 12 případech, ošetřovatelství a matematiku v 10 případech, psychologii v 8 případech atp. Další otázky, které byly v rámci průzkumu položeny, jsou následující:

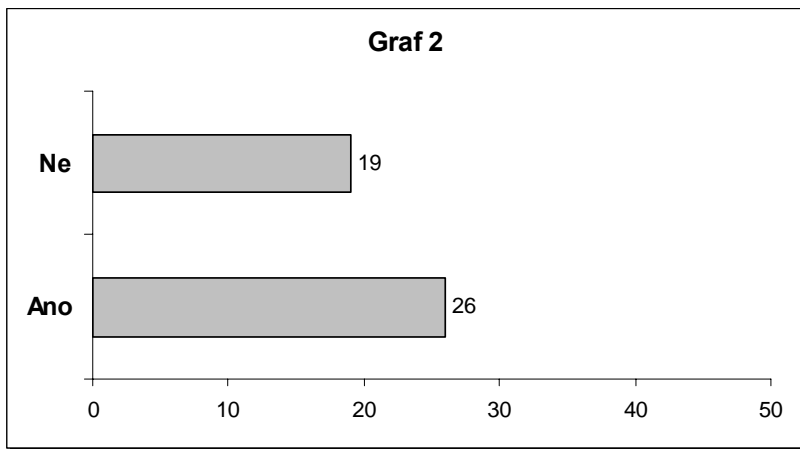
1. Seznamujete při vyučování žáky s odbornou literaturou?

41 respondentů odpovědělo, že seznamují studenty s odbornou literaturou po celou dobu studia. Čtyři respondenti uvedli, že seznamují své žáky s odbornou literaturou pouze v konkrétních předmětech. (Viz graf 1).

Zda-li učitelé doporučují svým žákům či studentům odborné knihovny jako zdroj informací ke studiu, bylo předmětem další otázky:

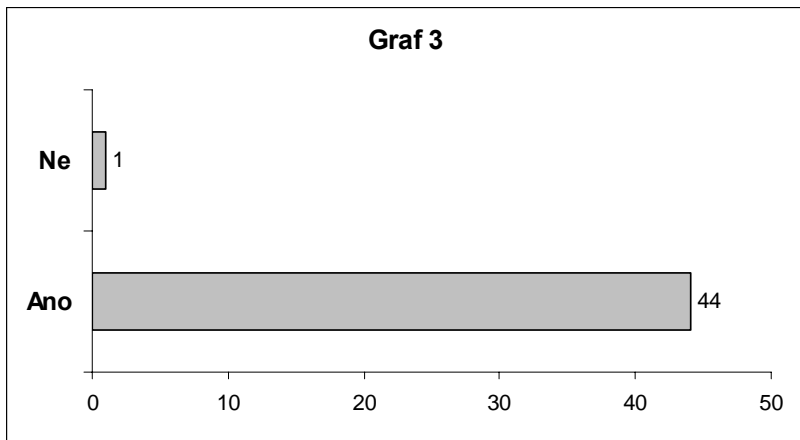
2. Směřujete vaše žáky při zadávání studijní literatury do odborných knihoven?

Přestože více než 50 % respondentů uvedlo, že ano, je možno se domnívat, že výsledek není příliš uspokojivý. STK se snaží motivovat školy potažmo studenty pořádáním exkurzí a krátkými semináři na konkrétní téma. Nemůže samozřejmě přebírat výchovatskou úlohu studentů, ale chce jim zajímavě ukázat, co knihovna tohoto typu může nabídnout a v čem může být nápomocna. (Viz graf 2).

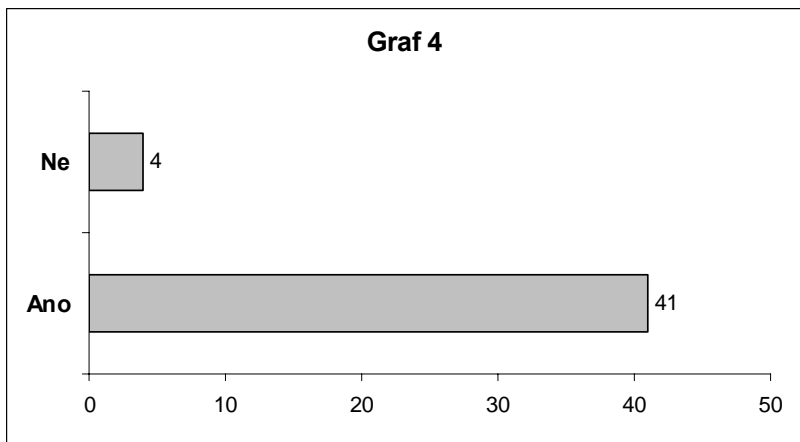
Jak vyplývá z následující otázky a odpovědi na ni, učitelé by uvítali větší míru samostatnosti studentů v oblasti vyhledávání informací a práci s nimi. Jednalo se o vyhledávání informací ze zdrojů typu katalogů knihoven, článkových databází, ale i internetu. Tato schopnost studentů orientovat se v informačních zdrojích různého typu by učitelům pomohla především z časových důvodů. Tato otázka získala téměř 100 % kladných odpovědí. (Viz graf 3).

3. Obohatilo by vaši výuku, pokud by žáci byli schopni samostatně vyhledávat a pracovat s informacemi? (např. hledání literatury v katalogích knihoven, článkových databázích, na internetu)

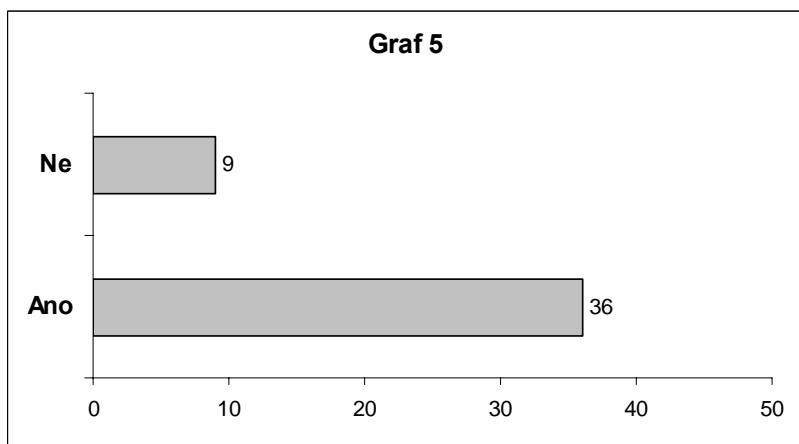
S časem také souvisí další otázka. Jsme si vědomi toho, že učitelé nemají příliš velké časové možnosti se vzdělávat ve svém osobním volnu, a navíc v případech, kdy programy nejsou akreditovány MŠMT. Ptali jsme se proto učitelů, zda by ocenili pořádání seminářů zaměřených na vyhledávání a orientaci v informacích dostupných přes internet přímo na školách. 41 respondentů by s takto pořádanými semináři souhlasilo. (Viz graf 4).

4. Bylo by ve vaší škole přínosné pořádání lekcí zaměřených na vyhledávání a orientaci v informacích dostupných přes internet?

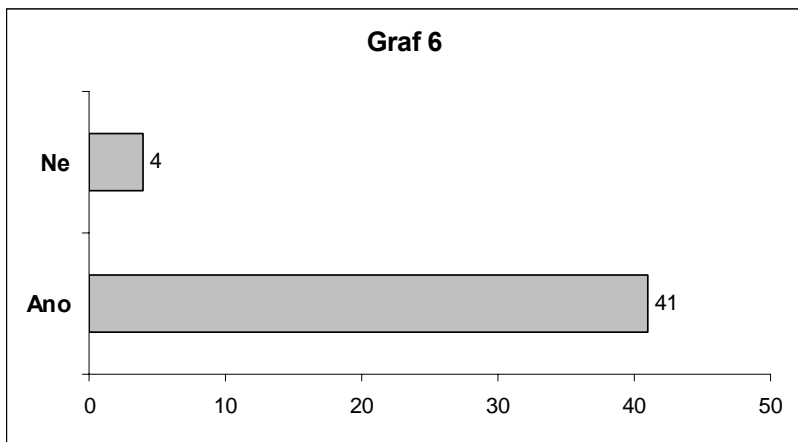
Dalším důležitým krokem k tomu, aby učitelé využívali dostupných elektronických zdrojů (v rámci fondů knihoven) je umění tyto zdroje získat. Státní technická knihovna nabízí kromě již tradičních forem získání plných textů dokumentů také formu DDS přes VPK. Přes Virtuální polytechnickou knihovnu mají uživatelé možnost získat plné texty vybraných časopisů za velmi příznivé ceny. Na otázku, zda by učitelé uvítali možnost využívání plných textů ve výuce, odpovědělo 36 respondentů kladně. (Viz graf 5).

5. Uvítali byste při výuce možnost využívat plné texty elektronických knih a časopisů?

Jednou z forem jak se přiblížit učitelům a zároveň jim nebrat tak vysoce ceněný čas, je pořádání kurzů formou např. e-learningu. Zda-li učitelé mají o tuto formu zájem a zda by se zúčastnili kurzu zaměřeného na podporu práce s odbornými elektronickými informačními zdroji bylo obsahem následující otázky. Nutno podotknout, aby měl kurz smysl, je zapotřebí školených odborníků (lektorů) případně tutorů, kteří by učitelům byly v průběhu kurzu nápomocni. Důležité je také stanovit optimální časový rámec kurzu. Na otázku účasti v takto koncipovaném kurzu nám odpovědělo kladně 41 respondentů. (Viz graf 6).

6. Zúčastnil/a byste se e-learningového kurzu zaměřeného na podporu práce učitelů s odbornými elektronickými informačními zdroji? (e-learningový kurz s lektorem, online, časová náročnost: 3 x 10 min. týdně, délka trvání: 3 měsíce)

Shrnutí průzkumu

V průzkumu byly nejvíce zastoupeny střední zdravotnické školy a gymnázia. Skupinu nejčastěji vyučovaných předmětů tvořily informační technologie, dále pak chemie, ošetrovatelství, matematika a psychologie. Více než 90 % učitelů seznamuje své žáky s odbornou literaturou v průběhu celého studia. Více než 50 % učitelů doporučuje odborné knihovny jako zdroj studijní literatury. Učitelé by z více než 90 % uvítali pořádání seminářů orientovaných na práci s online e-zdroji přímo na školách a 80 % učitelů by uvítalo možnost používat při výuce plné texty knih a časopisů.

Zajímavý výsledek nastal u dotazu na účast v e-learningovém kurzu. Přes 90 % učitelů, konkrétně 41 z celkového počtu 45 respondentů, by se kurzu zaměřeného na práci s odbornými elektronickými zdroji zúčastnilo. V následujících měsících, již hluboce po skončení průzkumu, se nám, ať už e-mailem nebo telefonicky přihlásili další učitelé se zájmem o tento kurz. Celkově jsme zaznamenali 61 potenciálních účastníků kurzu.

Závěr

Myšlenka realizace výše zmíněného průzkumu vznikla z nutnosti zmapování situace v oblasti práce učitelů s odbornými informacemi, a to nejen pro potřeby projektu, který Státní technická knihovna podávala na jaře roku 2008 v rámci programových výzev Praha-Adaptabilita. Pro výzkum byl vy-

brán region Praha, který současně splňoval potřeby projektu. Projekt, který Státní technická knihovna podala, je zaměřen právě na podporu práce učitelů s odbornými informačními zdroji a jedním z jeho výstupů je i e-learningový kurz. Analýza celkové situace v oblasti práce učitelů s odbornými informacemi však vyžaduje rozšíření průzkumu na celé území České republiky.

Projekty e-learningové či blended learningové podpory (tento typ kombinuje asynchronní a synchronní výuku, tj. výuku, při které nelze reagovat v reálném čase, a výuku, která v reálném čase probíhá) ve vzdělávání představují alternativu ke klasickým metodám vzdělávání, ať už pedagogických pracovníků nebo jejich studentů. Knihovny mají možnost této alternativy využít a kreativně přizpůsobit nabídku svých služeb o vzdělávací semináře pro konkrétní cílové skupiny, v tomto případě pro učitele SŠ a VOŠ.

Použitý zdroj:

Blended learning. In *Kontis e-learning* [online]. Praha : Kontis, [200-] [cit. 2008-06-16]. Dostupný z: <http://www.e-learn.cz/uvod_coje_blended.asp?menu=elearning&submenu=coje&subsubmenu=blended>.